

ТУРИСТИЧЕСКАТА ПОЛИТИКА И РАЗВИТИЕТО НА ЕКОТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ

ПЛАМЕН ЛАКОВ

ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО АГРОБИЗНЕС И РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНИТЕ

TOURISM POLICY AND DEVELOPMENT OF ECOTOURISM IN BULGARIA

PLAMEN LAKOV

UNIVERSITY OF AGRIBUSINESS AND REGIONAL DEVELOPMENT

Summary

The article referred to different views about the nature of ecotourism. It discusses some of its basic characteristics and analyzes the main elements of the program for ecotourism development / project /. There are indicated specific examples of good practice in the implementation of ecotourism projects. There are made relevant conclusions and generalizations.

Keywords: *tourism policy, management, planning, vision, sector policy, stable tourism development, master plans, clusture*

Резюме

В статията са посочени различни виждания за същността на екотуризма. Разгледани са някои от основните негови характерни особености. Анализирани са основни елементи на програмата за развитие на екотуризъм и плана за действие /проект/. Посочени са конкретни примери на добри практики при реализиране на проекти в областта на екотуризма. Направени са съответни изводи и обобщения.

Ключови думи: *туристическа политика, управление, визия, секторни политики, устойчиво развитие на туризма, диверсификация, туристическа дестинация, master plans, клъстер*

Въведение

В края на XX-ти и началото на XXI век все по-голям брой туристи насочват своя интерес към екотуризма – среща с естествената природна

среда и различните природни ландшафти. Много често те се стремят да се запознаят с автентичните историко-културни обекти и традиции на местното население в съчетание с заобикалящата ги природна среда. Данните показват че делът на този вид туризъм непрестанно се увеличава, като надхвърля 20% от общият туристопоток. Развитие на екотуризмът е свързано с възникването на алтернативният туризъм и представлява негова форма. Заражда в Северна Америка, в средата на 80-те години на XX-ти век, в следствие на развитието на пътувания в най-отдалечените места със съхранена природа и слабо засегнати от човека места. Днес липсва общоприето формулировка на термина „екологичен туризъм”. Без да имаме претенции за изчерпателност е необходимо да се спрем на основните характеристики на този вид туризъм с оглед на основната задача която има настоящата разработка – представяне на аспекти от туристическата политика на България насочена към развитие на Екотуризъм.

За същността и характеристиките на екологичния туризъм

Много автори свързват понятието *екотуризъм* с мексиканския еколог Хектор Кебалос-Ласкурайн /Ceballos-Lascurain/, който е създал думата в началото на 80-те години на 20 век. Съществува и друго мнение според което *екоотуризъм* се свързва с Hetzer, който го е въвел през 1965 г. Независимо от дискусиата за авторството, формулировката на това

явление продължава и днес. Това създава редица трудности при открояване на неговите основни черти. Понятието се използва при съставяне на планове, от туристическите агенции, мениджъри, медии и т.н в резултат то придобива широка популярност и същевременно с него се описват продукти или дейности които не се вписват и не отговарят на тази алтернатива форма на туризъм. Същевременно се появяват и голям брой други термини използвани като синоними като "минимално въздействащ", "основан на общностите", "мек", "зелен", "устойчив" и "отговорен". Като вече се каза, нямаме за цел да проследим развитието на тази дискусия за това ще посочим някои от общоприетите определения. Световната Екотуристическа Конференция в Квебек през 2002 прие че "екотуризма обхваща принципите на устойчивия туризъм, що се отнася до икономическите, социалните и свързаните с околната среда влияния на туризма". Международно Общество за Екотуризм - The International Ecotourism Society (TIES) посочва: "Екотуризмът е отговорно пътуване до природни места което съхранява околната среда и поддържа благополучието на местните жители". У нас редица организации и структури също дават своя формулировка на екотуризма като Българската асоциация за селски и екологичен туризъм /БАСЕТ/, Българската асоциация за алтернативен туризъм /БААТ/ и др. Тук ще посочим с оглед поставената задача, тази изведена на първия национален форум "Екотуризм, планини и защитени територии - партньори за благоденствие" през 2003г. Министерството на икономиката, Министерството на околната среда и водите и Министерството на земеделието и горите тогава подписаха протокол за сътрудничество в областта на екотуризма. В протокола трите министерства дават следното определение за екотуризм: „Министерствата приемат общото разбиране за екотуризма като пътуване до сравнително незасегнати природни местности с цел посетителите да разгледат и да се насладят на природата и всички съпътстващи културни забележителности, като едновременно с това се насърчава съхранението им и се допуска възможно най-ниска степен на въздействие. Екотуризмът е и възможност за развитие на бизнес във всички свързани с него услуги, приоритетно в малки местни предприемачески инициативи, като осигурява социално-икономическа активност на местното население и справедливо разпределение на

отговорностите и ползите. Екотуризмът съдържа също важни елементи на природозащитно образование, интерпретация на **природното** и културното наследство и съответства на всички форми на устойчив туризъм". Това направление в туризма извежда на преден план туристическата дейност като екологично и социално отговорна, включваща по дефиниция опазване на околната среда водещо до устойчиво развитие и в интерес на местните общности. Считаме за необходимо да посочим и едно друго измерение на екотуризма - „човешкото”, „хуманното” каквато е същността на туризма въобще. **Това е туризъм, където хората изпитват необходимост и желаят да отдушнат в контакт с природата, да се запознаят с непроменените ландшафти. При него хората съзнателно променят обичайният си начин на живот, за да се „срещнат” с екологично чиста природа, с първичната среда на обитаване с цел постигането на здравословен, активен и познавателен отдих.**

Изхождайки от същността на екотуризма могат да се изведат на преден план някои основни негови характеристики като например:

- туризъм основан на сравнително незасегнати от човека природни територии, не нанасящ вреда, а съдействащ за екологичното равновесие;

- туризъм опазващ природното и културно наследство чрез намаляване до минимум на отрицателните въздействия върху тях;

- туризъм който в своето планиране и развитие отчита интересите на местни общности и допринася за тяхното благосъстояние;

- туризъм изграждащ и възпитаващ екологична култура и уважение към околната среда;

- туризъм осигурява позитивно преживяване както за посетителите, така и за домакините и реализиращ преки ползи от опазването на околната среда;

- туризъм развиващ своята материалната база съобразено с околната среда и там, където е възможно тази среда да се обогатява;

- туризъм насърчаващ инвестициите в подкрепа на природата и избягване на проблема с нейното „претоварване”;

- туризъм с адекватен режим на управление, съобразен с броя на туристите, посетили туристическия район .

Могат да се посочат и редица други характеристики, но и от така изброените става

ясно, че за да се определи даден вид туристическа дейност за екологичен туризъм трябва да са налице две направления на развитие на тази дейност. От една страна тя трябва да допринесе за хармоничното взаимодействие между природата и човека, а от друга да доведе до повишаване на качеството на живот на местната общност въз основа на използвания от тяхната среда ресурс.

Туристическата политика и екотуризма в България

Основата за развитие на екотуризъм в България е туристическия ресурс който осигурява системата от защитени територии и културно-историческото наследство. Туристическата политика свързана с развитието на този вид туризъм е свързана с намирането на баланса между природозащитната, икономическата и социалната дейност на правителството. В тази насока прегледът на политическата рамка в България включва осем национални стратегии или национални планове в областта на биоразнообразието, горската политика, развитието на предприемачеството, регионалното развитие, както и десет закона от националното законодателство както и редица международни конвенции, по които България е страна. Всички те са интегрирани, като добра предпоставка за развитие на екотуризма, съобразно неговият интердисциплинарен и междусекторен характер. Тук ние няма да се спираме на тази институционална рамка, а ще разгледаме основни страни от националната стратегия и план за действие за развитие на екотуризъм в България.

„Националната стратегия за развитие на устойчив туризъм в България 2009-2013 г.” извежда 12 основни принципа за развитие на устойчив туризъм. Тези принципа са залегнали и в политиката за развитие на екологичен туризъм в страната. На първо място е поставен акцент на икономическата жизнеспособност и конкурентноспособност на туристическите дестинации, местният просперитет и качеството на заетостта. Останалите принципи са както следва:

✓ Социално равенство: разпространение на икономическите и социалните ползи от туризма сред цялата приемаща общност, включително подобряване на възможностите за достъп до услуги и увеличаване на приходите за местното население;

✓ Удовлетворение на посетителите: осигуряване безопасно и Удовлетворително преживяване за посетителите;

✓ Местен контрол: осигуряване възможност на местните общности за участие в процеса на планиране и вземане на решенията относно управлението и бъдещото развитие на туризма в съответната област;

✓ Социално благоденствие: подобряване качеството на живот в местното население и на достъпа до ресурси;

✓ Културно богатство: опазване, съхранение и развитие на културно историческото наследство, традиции и особености на приемащата общност;

✓ Физическа цялост: опазване качеството на околната среда;

✓ Биологично разнообразие: съхранение на естествената природа, природните местообитания и видове, чрез минимизиране вредното въздействие върху тях;

✓ Ефективно използване на ресурсите: намаляване използването на невъзобновяемите природни ресурси, използвани в процеса на развитие и управление на туристическата суперструктура;

✓ Запазена природа и чиста околната среда: намаляване урбанизацията на природните територии, ограничаване замърсяването на въздуха, водата и почвите и генерирането на отпадъци от предприятията от туристическия сектор и от посетители.

Независимо, че тече дискусия и проектът за „Програма за развитие на екотуризъм в страната и планът за действие за неговото осъществяване 2009-2013” е в процес на обсъждане, той се явява една добра основа за изработване на национален документ. За това ще анализираме основни елементи от него.

В програмата се посочва, че визията на екотуризма се определя от важната ролята на този вид туризъм в прилагането на принципите на устойчивото развитие /посочени по-горе/. На него се разчита да създаде нов образ на България като туристическа дестинация. Визията посочва екотуризма като инструмент за оживяване на поминъка в селските, полупланинските и планинските райони на страната и важен механизъм за опазване на биологичното разнообразие в и извън защитените територии. Развитието му ще утвърди България сред туристическите дестинации, като:

- европейска дестинация, предлагаща продукта и услуга в областта на екотуризма с най-високо качество;
- държава, която прилага и поддържа високи стандарти на системите за управление на околната среда;
- регионален лидер при трансграничните пътувания, основаващи се на екотуризма;
- държава, която успешно съчетава природен и културен туризъм.

Визията извежда на преден план един от националните приоритети в развитието на туризма – неговата диверсификация.

В мисията е посочено, че с развитието на екотуризъм България може да предлага целогодишно висококачествени туристически продукти и услуги, базирани на разнообразието, уникалността и автентичността на природните и културните богатства. Тези продукти трябва да бъдат предназначени за посетители от България и от чужбина. Най-общо се предвижда екотуризмът да допринесе за растежа и конкурентоспособността на местната икономика и социалното развитие. Това ще се осъществи според проекта като:

- привлича отговорни към природното и културно наследство туриста с добри финансови възможности и за по-дълги времеви периоди през цялата година;
- има целогодишен принос в пазарния дял на вътрешния туризъм;
- разнообразява съществуващите туристически продукти, услуги и маршрути чрез засилване на междурегионалното и трансграничното сътрудничество;
- развива положителни нагласи и познания в местните общности към опазване на биологичното разнообразие и културно-историческото наследство;
- развива и осигурява съществуване, щадящо околната среда;
- разширява спектъра от инструменти и финансови механизми за опазване на природното и културното богатство;
- насочва инфраструктурното развитие към подходящи, опазващи природната среда решения.

Основните резултати при прилагането на програмата ще се реализират в три основни направления:

- ✓ Съхраняване и устойчиво ползване на ресурсите за развитие на екотуризма. Към направлението се отнасят укрепване на националната система от защитени територии и нейното развитие; съхраняване на културно-

историческото наследство, идентичността и традиции; включване на екотуризма в системите за управление на околната среда в планирането и работата на местните власти и т.н.

- ✓ Постигане на икономическа устойчивост и конкурентоспособност на екотуризма е второто направление. Към него се отнасят разработване на механизми, които подкрепят и обслужват потребностите на местния малък и семеен екотуристически бизнес, изграждане на мрежа от услуги за развитие на малкия бизнес и др.

- ✓ Повишаване качеството на живот и благосъстоянието на местните общности и активното им участие при формиране на политиката за развитие на екотуризъм.

Постигането на напредък по горепосочените направления се предвижда да се измерват чрез система от показатели за ефективност, включително на местно и регионално ниво. Някои от тях са:

1. Принос към опазването на околната среда и паметниците на културата.
2. Намаляване на отрицателното въздействие върху ресурсите за развитие на екотуризъм.
3. Степен, в която планът за действие е повишил устойчивостта на дестинациите.
4. Въздействие върху политиката на национално, регионално и местно ниво.
5. Принос за разширяването на дейностите на предприемачите и реализиране на приходи.
6. Реални ползи за местните хора.
7. Видимо участие на общността в планирането на туризма и вземането на решения.
8. Определя категорията на туристическите обекти. Тип и количество на приноса от посетители на екотуристически дестинации. (например: финансови средства, доброволни услуги, стоки и друга форми на помощи др.).

Посочените показатели са една реална система за измерване на постигнатото, което е принос на Проекта за развитие на екотуризма в страната. Посочени са в Националния план и основните насоки за действие за развитие на екотуризъм, групирани в три групи:

1. Водеща роля на местните власти като ключови фактори за разработването и лансирането на екотуризма;
2. Разработване на дестинации за екотуризъм;
3. Финансови механизми и помощ за развитие. За да разчита на успех планът, до голяма степен ще зависи от наличието на финансови средства. За постигане на мисията на

екотуризма в България се предвижда да се приложат дванадесетте принципа на устойчива развитие на туризма.

При стратегическото планиране е възприет подходът на **конкурентния клъстер**. Отчетено е, че туризмът е свързан с по-близки връзки с някои икономически отръсъла, като селското стопанство, транспорта, образователната система, опазването на природата, опазването на културно-историческото наследство и т. н. Това е дало основание на авторите на проекта да приложи този подход. Концепцията за конкурентния клъстер се основава на факта, че промените в един от свързаните отрасли се отразяват и на останалите. Стимулирането на водещия отрасъл води до косвено стимулиране и на останалите. Така един регион (страна) като цяло получава конкурентно предимство не само в единия, а в цялата група от свързани отрасли. Такава група от отрасли се нарича "конкурентен клъстер". Възприетият подход може да се приеме като подходящ модел. Основава се на сравнителното предимство, което има България, базиращо се на богатството на природни и културни забележителности и на биологичното разнообразие. Така клъстерът дава възможност на малките и средните предприятия да се конкурират на национално и международно ниво. Клъстерът от своя страна ще осигури подобър достъп до информация и ресурси, като в същото време ще дава възможности на участниците на туристическия пазар, да проявят нужната гъвкавост и бързо да се адаптират към възприемане на нововъведенията. Подчертано е в проекта за Национална програма за екотуризм, че именно конкурентният клъстер е възприетият моделът, който ще направлява програма. Посочени са предимствата, които той ще осигури:

- дава възможност да се използва от съществуващите групи от предприемачи, работещи в областта на екотуризма, като основа за изграждане на нови екотуристически сдружения на местно и регионално ниво;
- ще се развиват партньорства и дейности, които включват работа в мрежа, обучение, обмяна на информация и лобиране в полза на промени за подобряване на инфраструктурата, политиката и нормативната база и които работят с местните, областните и централните власти и със законодателните органи.

Проектът утвърждава един важен подход - за равноправното участие на частния и на публичния сектор от самото начало на

формулиране на целите и мерките за развитие на екотуризм. По този начин ще се осигури равно начало за работа на всички, които могат да се ангажират с подобна дейност, независимо дали работят в близост до защитена територия или друг район.

Трябва да отбележим, че в страната са реализирани успешно редица проекти свързани с развитието на екотуризма. Техни инициатори са общините, частния бизнес и т.н. Като добри практики могат да се посочат:

✓ **Опазване на околната среда и екологично образование чрез зелен туризм - демонстрационен проект в с. Балани, Габровска община**

Същността на проекта е превръщането на Хотелът *Балани* в демонстрационен център за устойчив туризм с минимално негативно въздействие върху околната среда, съчетал в себе си дългосрочна икономическа ефективност, природосъобразност и социална съвместимост. Демонстрирана е енергийна ефективност, използване на слънчевата енергия за производство на топла вода, провеждане на екологично образование и предлагане на здравословна храна чрез създаване на интегрирани модели за зелен туризм.

✓ **Опазване на биоразнообразието и устойчиво местно развитие чрез екотуризм в района на Разлог, България**

Проектът е фокусиран към дългосрочното опазване на два глобално значими вида от територията на Национален парк (НП) *Рила, глухаря (Tetrao urogallus)* и *рилската иглика (Primula deorum)*, чрез развитие на екотуризм и образование за околна среда. Преките ползи от реализирането на проекта са в създаването на посетителски център в сградата на Държавно Лесничейство „Разлог“ с две експозиции, за глухаря и рилската иглика и на информационен пункт със сувенирен магазин в двора на Възрожденската църква в центъра на с. Добърско. В изпълнението на проекта са привлечени 65 местни жители. Устойчивостта на проекта е гарантирана от обстоятелството, че екотуризмът в село Добърско започна да се самофинансира и да носи приходи.

✓ **Еко селище Омая, област Благоевград**

В района на с. Гайтаниново на 500 дка е изградено екоселището Омая. Приложен е нестандартен подход при изграждането на места за отдих и контакт с природата. Всеки детайл е в хармония с естествения терен и материалите са естествени – камък, глина и дърво.

Екотуризмът е направление в индустрията на туризма, което е заинтересовано да запази своя главен ресурс – естествената природна среда. Когато в процеса е въвлячено и местното население, то също се мотивира да използва тези ресурси, а това става като ги стопанисва старателно вместо да ги унищожава. На фона на добрите практики екологичния туризъм се нуждае от категорична подкрепа не само национално, но и на областно и общинско ниво изразено в съответните управленски документи (стратегии, планове). Липсата на утвърден национален документ за цялостно политика към екотуризма оставя този сектор в известна степен да се развива „хаотично“ на „парче“. Така например наличието на планове за управление на националните паркове е добър пример за управление на процеса от една страна, но друга не във всички природните паркове са налице такива планове/ ПП „Българка“/.

В заключение трябва да отбележим, че политиката на България за развитие на екотуризмът има една добра основа. Налице са както основополагащи закони и стратегии, така и добри практики. Усилията трябва да се насочат към създаването на рационален и действащ консолидиращ национален документ. Би било правилно и полезно да се обърне внимание съобразно местните ресурси, на възможностите за развитие на различни видове екотуризмът както на национално, така и на локално ниво. Някои от тези направления могат да бъдат:

- Природен туризъм – туризъм чиито обект може да бъде всеки природен ландшафт – живата и нежива природа.
- Научен екотуризмът – туризъм осигуряващ информация на широк кръг от учени – геолози, географи, биолози и др.
- Познавателен екотуризмът – свързан с природни забележителности като например релефни форми- каньони, ждрела и т.н. Практиката показва и от опита на други страни, че екотуризма не трябва да се абсолютизира, той не е „универсалното

лекарство“ за разрушителната дейност на масовия, „твърд“ туризъм, по-скоро те са двете противоположности с множество комбинации между тях.

Литература

1. Апостолов Н., Марков Ив., Туристически ресурси, В.Търново, 2008
2. Великов В. Левков К., Въведение в туризма, В.Търново, ВУАРР, 2011
3. Екотуризмът в България- анализ, възможности и добри практики, Ст.Загора, 2011
4. Жечев, В., Стоилов Д., Туристическо природоползване и екологичен туризъм, 1999, Благоевград
5. Лаков, П., Левков, К. Основни акценти на националната туристическа политика на България, Д.Митрополия, Юбл.научна конференция фак. „Авиационен“ на НВУ, 2012 /под печат/
6. Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България 2009-2013, официален сайт на МИЕТ, <http://www.mi.government.bg/bg/themes/nacional-na-strategiya-za-ustoichivo-razvitie-na-turizma-v-republika-balgariya-2009-2013-g-286-349.html>
7. Николов, С. Доклад: „Екотуризмът като нетрадиционна туристическа форма“, Географски институт при БАН, сек. „Физическа география“, 2010
8. Нешков, М., и др., Въведение в туризма, ИУ – Варна, 2001
9. План за действие към Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България 2009-2013, официален сайт на МИЕТ, <http://www.mi.government.bg/bg/themes/nacional-na-strategiya-za-ustoichivo-razvitie-na-turizma-v-republika-balgariya-2009-2013-g-286-349.html>
10. Тончева, Т., Екология и природоползване в туризма, 1994, НБУ.
11. Севастьянов, Д.В., Основы страноведения и международного туризма, Москва, Изд. Центр „Академия“, 2008